

L'aportació de l'occident català a la postmodernitat literària

La taula rodona amb escriptors balaguerins i del Pirineu pretenia ser fidel a la voluntat explicitada en el programa de les Jornades de la Secció Filològica a Balaguer, de fer de la capital de la Noguera el punt de trobada entre la plana i la muntanya, i, en aquest cas, per a debatre sobre literatura, però des de la perspectiva del nostre territori. Hi van participar Rafel Molina (dramaturg i professor de teatre, entre altres facetes, que, tot i néixer a Benicarló, s'ha convertit en un balaguerí de soca-rel), i, des de l'àmbit pirinenc, els també coneguts i justament reconeguts narradors Pep Coll i Albert Villaró.

El títol triat per al debat, *L'aportació de l'occident català a la postmodernitat literària*, és una clara adaptació d'un altre, *L'aportació de l'occident català a l'obra de la Renaixença*, una de les obres més emblemàtiques de l'intel·lectual i escriptor de Menàrguens Ramon Xuriguera, de qui l'any passat vam commemorar el 50è aniversari de la seva mort i el 80è d'aquesta publicació.

Amb l'afany de retre-li tribut i d'actualitzar, en bona manera, i des del punt de vista dels mateixos creadors, el seu discurs sobre la nostra literatura, vam formular als ponents tres preguntes concretes que giraven entorn dels tres substantius que apareixen en el títol: *aportació*, *occident* i *postmodernitat*:

1. Què enteneu per *aportació* literària? Tota la literatura del territori o sols aquella que aconsegueix passar al cànon de la literatura catalana? I, en funció de la resposta, quina o quines considereu que són les aportacions més destacables en les darreres dècades?

2. Sense cap voluntat d'obrir velles polèmiques, sinó més aviat la de conèixer la vostra posició, què creieu que han designat els termes *occident*, primer, i *ponent*, després? En quina mesura encara poden tenir sentit avui?

3. En plena postmodernitat (entesa com a moment, com a actitud...), amb quins reptes i amb quines transformacions creieu que s'enfronta la nostra literatura? Per exemple: quin paper tindran la literatura digital i les noves tecnologies?

Aquestes qüestions volien ser un punt de partida per a les reflexions que Pep Coll, Rafel Molina i Albert Villaró van compartir amb els assistents a les Jornades i que cada un d'ells resumeix a continuació.

PEP COLL

A partir de la dècada dels vuitanta la creació literària en català es diversifica arreu del territori (almenys al Principat). No només es fa literatura des de Barcelona i des d'alguna altra ciutat, sinó des de les valls pirinenques, des del delta de l'Ebre, des de les Terres de Ponent. Bona part d'aquesta «literatura de proximitat», que en diríem avui, no sembla pas que passi a formar part del cànon literari, si bé va ser decisiva per crear lectors en català. No oblidem que a la majoria de persones, escolaritzades en castellà, la lectura en la seva llengua se'ls feia molt costa amunt. En aquest sentit, probablement van ser més útils novel·les, narracions, poemes, literàriament mediocres, que no pas aportacions noves i avantguardistes. Calia «escolaritzar» les persones adultes i, en aquesta tasca, les lectures «faciletos» i de proximitat hi van ajudar. Aquest és un aspecte de l'aportació que també s'ha de valorar.

Quant a la segona qüestió plantejada, abans de la Guerra Civil, quan Ramon Xuriguera parla de l'«occident català», es refereix de manera eufemística al conjunt de la província de Lleida. A les valls pirinenques no hi havia escriptors. L'únic autor pirinenc que es feia sentir era Anton Navarro, que va morir afusellat l'any 1936.

L'expressió *de Ponent* pren força a partir de la dècada dels setanta amb l'obra de Josep Vallverdú (*Proses de Ponent*). D'altres autors, com Manuel de Pedrolo, Guillem Viladot i Jesús Montcada, també fan aportacions importants a la literatura catalana de Ponent. En la dècada dels noranta apareix a Lleida una generació més jove d'escriptors que, amb el suport de la premsa (la colla del «Bot de pernes» del diari *Segre*) se senten més o menys identificats amb aquesta expressió. Si més no, el qualificatiu *de Ponent* és un valor afegit que ajuda a promocionar l'autor i a guanyar lectors. Amb tot, posats a triar (o amb l'obligació de fer-ho per no decebre el periodista), alguns d'aquests escriptors es trobaven més còmodes amb el qualificatiu *pirinenc* que *ponentí*.

L'any 2004 s'inaugura el darrer tram de l'A2, que comunica Cervera amb Igualada, sense passar pel parador de Panadella. Amb la desaparició de la mítica frontera que separava el Ponent de la resta del territori català, es pot donar per liquidat el terme, almenys aplicat als escriptors. Per bé que de tant en tant torna, només és per fer voltes als mateixos llocs comuns.

Al meu entendre, els autors que escrivim des del Ponent de Catalunya, a diferència d'altres indrets, podem fer un parell d'aportacions peculiars al món literari català. En primer lloc, la incorporació a la llengua literària de mots propis del dialecte nord-occidental, que no només són genuïnament catalans, sinó que, a més, aporten significats nous a la llengua comuna (per exemple, *esquerar-se*, *xinar*, *xerri*). En segon lloc, mots que, tot i tenir el mateix significat, són més expressius (per exemple, *rascaculs* en comptes de *tobogan*). De fet, i gràcies en part a l'ús literari que se n'ha fet aquests darrers anys, la majoria ja s'han inclòs al diccionari normatiu de l'IEC. Ara només falta que els autors els facin servir. Mots i també modismes i frases que són el condiment d'un bon text.

A la vegada, ens caldria reprendre, mantenir i intensificar la relació que al final del segle passat havíem mantingut amb escriptors de la Franja de Ponent. Ens pertoca per proximitat geogràfica i dialectal, i també per donar-los un suport que ells necessiten més que nosaltres. Anys enrere, havíem organitzat intercanvis i trobades. Tot sovint els escriptors de Lleida havíem fet visites a instituts d'ensenyament (Fraga, Tamarit, Benavarri...) per comentar alguna lectura. Tanmateix, la situació ha empitjorat molt aquests darrers anys a causa del govern del Partit Popular (PP) i del Partit Aragonès (PAR) a Aragó amb el LAPAO, la polèmica sobre l'art religiós procedent de la Franja i el procés sobiranista de Catalunya.

Pel que fa a la tercera qüestió (literatura i postmodernitat), en primer lloc hem de desemascarar aquell tòpic que diu que una imatge val més que mil paraules, ja siguin orals o escrites. Heus aquí un dels grans reptes. Ho hem acceptat gairebé com si fos un axioma, alguns per comoditat, altres per la incapacitat de redactar un parell de frases seguides que tinguin sentit. De manera que, als missatges pel Whatsapp, cada dia hi ha més emoticones que paraules, la novella gràfica substitueix la novella convencional i les biblioteques se'ns estan convertint en video-clubs. Per aquest camí, els nostres descendents tornaran a pintar cérvols a la roca dels Moros del Cogul.

Aturar l'empobriment progressiu de la llengua és un altre dels reptes que vull destacar, aprofitant l'avinentsa de poder denunciar-ho davant de les primeres autoritats lingüístiques del país. El català cada dia s'assembla més al castellà barrejament traduït pel Google. El més greu és veure la llengua que es difon pels mitjans, i que es va imposant com a model a la vida quotidiana. Fa l'efecte que, per treballar professionalment de locutor a la ràdio o la televisió, no cal tenir coneixements gramaticals, i encara menys tenir sentit de la llengua.

El sentit de la llengua el perdem fins i tot els escriptors, sobretot els més joves, i això és encara més greu. Es nota, i de manera escandalosa, en els modismes i les frases fetes. Les expressions genuïnament catalanes (*per molts anys*, *a reveure*) són directament traduïdes del castellà o de l'anglès (*felicitats*, *ens veiem...*).

Al cap i a la fi, penso que, quan haguem començat a solucionar aquests reptes (vitals per a la supervivència de la llengua), llavors podrem parlar sobre el paper de la literatura digital i de les noves tecnologies.

RAFEL MOLINA

Davant la qüestió de si l'aportació literària de Ponent comprèn tota la literatura escrita des d'aquestes contrades o només la que ha passat al cànon, entenc que es tracta de l'aportació que s'ha fet des de Ponent a la literatura catalana.

Caldria aclarir, primer, què entenem per aportació, a què aportem quina cosa i a quin nivell. Vull dir que, de literatura, se n'està fent cada dia i en grans quantitats. Sabem que la llista de novetats és una sorpresa i s'està editant cada dia més. Si ens preguntem, però, què quedarà de tot això que s'està editant en el que direm, anys a venir, «literatura catalana», ja és una altra història. Ens manca, d'una banda, el que en diríem la perspectiva històrica i, de l'altra, sabem que això no obeeix estrictament a criteris purament literaris. La literatura catalana, per les qüestions que més o menys sap tothom i que no caldrà recordar, no té, de moment, ni un cànon establert. S'han fet algunes propostes de llibres més o menys canònics, però els resultats tampoc no han agradat a tothom. Sí que hi ha una sèrie d'autors i de llibres que pertanyen al cànon sense discussió possible; en són exemples Ramon Llull, Bernat Metge, Joanot Martorell i Ausiàs March. (No faré cap comentari sobre el PP, Ciutadans ni la catalanitat d'Ausiàs March i Ramon Llull, evidentment.)

Modernistes i noucentistes estan també inclosos en el cànon, però després, amb la guerra, la postguerra, la represa, la normalització i les lluites de les editorials, podem dir que hi ha una indefinició important. Podem afirmar que no tenim un cànon. Ni falta que ens fa, dirà un o altre. Tenim una literatura abundant i prou bona, és cert. Quina ha estat l'aportació de Ponent a aquesta literatura? Hi ha uns quants noms indiscutibles: Teresa Pàmies, Josep Vallverdú, Guillem Viladot, Jordi Pàmias i M. Mercè Marçal. A més, crec que, dels companys que tenim avui a la taula, Pep Coll i Albert Villaró seran dels canònics, i també han fet una aportació important. No citaré més autors ponentins perquè me'n deixaré molts, i ja tinc prou enemics.

Quant a *occident* i *ponent*, no crec que hi hagi una literatura de Ponent. Hi ha autors de Ponent, naturalment. En particular, si llegeixo un autor americà no em pregunto mai si és de Nova York, de Baltimore o de Califòrnia, i si és italià tampoc no sé si és de Florència, de Roma o de Campo Ligure, i no ho sé perquè m'és igual. Quan començo a llegir un autor català, m'és igual que sigui de Figueres o de Tortosa, bàsicament perquè no crec que sigui gens important. Una altra cosa, no cal dir-ho, és quan un autor vol, justament, donar a conèixer les tradicions, les rondalles, les històries o les particularitats d'un territori determinat; llavors, és clar, es-

tem parlant d'una altra cosa. Serà molt interessant per al territori, però tampoc no ens hem d'estranyar si no interessa a ningú de fora del seu àmbit territorial.

Crec que és un error parlar voluntàriament de literatura de Ponent. És com parlar de la literatura catalana, la literatura valenciana i la literatura balear. És un error important, perquè estem separant, estem debilitant. Tampoc no diré res ara del PP i de Ciutadans, ni del PSOE, de passada. Una altra cosa és si parlem de la literatura de Ponent com un àmbit geogràfic protegit. Això està més bé. Ara fa uns dies van fer aquí a Balaguer una trobada d'escriptors ponentins de novella negra. Van fer un llibre i tot: *Assassins de Ponent* (narracions de dotze autors), amb textos de temàtica negra, ambientades a les nostres contrades. Això està bé, perquè van fer la trobada, van estar parlant de literatura, es van vendre alguns llibres entre ells, van fer un dinar de germanor i un parell de fotos, van sortir als diaris i es van fer una mica de promoció, que sempre està bé. Però no van anar gaire més enllà. Uns dies més tard, encara em vaig sorprendre amb una publicació de temàtica negra escrita per dones. Encara en veurem alguna de dones «assassines» del Baix Empordà o del Montsià estricta, per exemple.

Tradicionalment, a Ponent ens hem queixat del centralisme de Barcelona, de la frontera de la Panadella i de l'aïllament de Lleida. Em sembla que exagerem una mica. Sabem que el mercat literari funciona justament com un mercat, i funciona seguint unes regles concretes i ben conegudes, i no hi ha gaire cosa més.

No sé si em caldria dir alguna cosa sobre el món de la pintura, els marxants i els galeristes de Barcelona o de Nova York, o del món del teatre. Suposo que no.

En resum, no crec que Ponent estigui més marginat que les Terres de l'Ebre, que el Pla de l'Estany o que la Conca de Barberà. Crec que no hauríem de voler fer una literatura de Ponent, sinó una literatura catalana única, forta i bona. Després, si cal, ja vindrà algú a fer notar que tal autor o autora era d'aquí o d'allà. Però no hauríem de voler fer més. Constatem, però, que també hi ha qui vol ser «de Ponent» justament per fer-se un forat en això que ara en diuen els «nínxols de mercat». Hi ha algun cantautor que vol fer-se el pagès de Lleida, hi ha qui fa un diccionari del lleidatà, ple de graciets i grolleries, i qui escriu una novella «en lleidatà» sobre la vida i miracles d'un pagès de les Garrigues. Potser sí que té certa gràcia, no em consta.

Quant a la literatura i el futur, crec que la literatura està una mica en perill. No gaire, però en perill. Les autoritats acadèmiques semblen disposades a treure la literatura dels plans d'estudis. Potser sí que caminem cap a una societat cada cop més infantil. És possible. Sabem que tot allò que no presenta un profit immediat sembla poc menys que inútil. Els plans d'estudis semblen dirigits exclusivament a crear gent capaç de produir més i millor. No entrarem ara en el tema. També hi ha les noves tecnologies. No crec que el llibre digital substitueixi mai el tradicional llibre de paper. Potser sí que, en ser més fàcil de transportar, el pot substituir al metro, al tren o a la platja. Així i tot, un llibre digital necessitarà un autor. Parlant

d'autors. Hi ha un perill, que potser a algú li semblarà ciència-ficció, però em van assegurar que hi ha uns programes determinats que, convenientment instal·lats a l'ordinador, a partir d'unes coordenades que li posa l'autor, com ara noms dels personatges, característiques físiques i psicològiques, relacions i una mica de nusos d'acció, l'ordinador és molt capaç d'escriure cent pàgines, que després l'autor s'encarrega de supervisar, i bona nit. Ja hi ha llibres escrits així; fins i tot em van citar un autor ben conegut. És una mica com allò dels «negres» de Marcial Lafuente Estefania, Corín Tellado o d'altres autors semblants, però traslladat a l'època dels ordinadors i les noves tecnologies. Per això, després, fan aparèixer presons a Andorra que cauen amb un terratrèmol i perillosos presoners que se n'escapen i se'n van, en tren, des d'Andorra fins a Oviedo, on un capellà de l'Opus està fent, amb les seves pròpies mans, una església.

Que la literatura ha de canviar és evident. Fa uns dies parlava amb uns companys que una bona idea posada en un llibre, amb una mica de sort, la poden llegir deu mil o quinze mil persones. Actualment hi ha gent que té cent mil o dos-cents mil seguidors al Twitter o al Facebook. Vull dir que, segons com, una idea, posem que bona, la poden llegir cent mil persones en un dia, i això em sembla que ho haurem de tenir en compte.

Fet i debatut, però, em sembla que la literatura no acabarà mai perquè no sé quin serà el mètode, el mitjà o la forma, però les ganes de contar-nos coses em sembla que no s'acabaran mai, i la literatura bàsicament respon a això, a la voluntat de contar-nos coses i dir-les tan ben dites com sigui possible.

Tenim la literatura assegurada per als propers dos-cents anys, com a mínim.

ALBERT VILLARÓ

A l'hora de convertir en paper llegible una intervenció oral, he de dir, en el meu descàrrec, que la reinterpretació de les notes manuscrites que duia a l'acte de Balaguer ha estat una feina (i un estupor) comparable a la de Jean-François Champollion davant de la pedra de Rosetta. Aquelles paraules escrites amb llapis que tan entenedores em semblaven són, només unes poques setmanes més tard, un batibull inconnex del qual és impossible treure res de clar. Faré, doncs, el que pugui per lligar un discurs més o menys connex.

Anem per la primera qüestió de les proposades: què entenc per *aportació* literària. Tota la literatura o només la que passa al cànon? I, en funció de la resposta, quines són les aportacions que considero més destacables en les darreres dècades. D'entrada, una justificació que pot passar per excusa de mal pagador, però que he d'exposar per honestedat. Soc —m'he tornat— un mal lector. Capriciós, inconsistent, volàtil. Res a veure amb aquell lector voraç i disciplinat que era durant la meva joventut. Aquell lector ha fugit, ha desaparegut, deixant fills petits, factures

per pagar i una adreça falsa. El seu lloc l'ha ocupat un vellet rondinaire, tastaolletes, ple de vicis, de manies, i presoner de tota mena de prejudicis, el primer dels quals és una prevenció davant les trampes de la novella. Cada cop que me'n cau una a les mans, li busco les costures, els trucs de l'ofici, i per això no hi trobo pas aquella innocent i tan engrescadora delectació d'abans. Aquesta metamorfosi és preocupant, però inevitable, el signe dels temps. Dit això, he de manifestar, en el meu descàrrec, que els que escrivim novel·les no som els millors jutges de la feina dels nostres col·legues, perquè en les valoracions hi entra un component subjectiu i d'apreciació personal que ho contamina tot. Al cap i a la fi, són la competència. Art i part. Mozart contra una legió de salieris. Estem al cas del que va apareixent, però llegim algunes obres, amb admiració i enveja, en deixem estar moltes altres, tot i que diria que les imprescindibles són sempre a la tauleta de nit. No es pot estar a la processó i repicar campanes, diu la dita popular, i menys encara si som conscients que s'escriu molt, es publica massa i es llegeix poc (o s'escriu massa i es publica molt, encara que sempre es llegeixi poc). És exactament això. Per tant, sobre el cànon no puc dir gran cosa de profit. M'agraden els cànons, els musicals. Hi ha aquell tan fabulós que apareix al retrat de Johann Sebastian Bach que va pintar Haussmann, on aguanta un paperet amb la partitura que li va donar accés a la societat de Mizler, un cànon triple a sis veus. Dels altres, els literaris, què volen que els digui. M'incomoden (probablement m'incomoda no ser-hi), però suposo que són necessaris, un mapa de carreteres que hauria de ser el plànol del tresor. Acomplexats, petits, covards, no ens atrevim a aixecar el dit i dir, per exemple, que *Dos taiüts negres i dos de blancs* és una novella extraordinària, i que *Les veus del Pamano* també. Que els que en sàpiguen i s'hi atreixin —necessitem un Bloom català?— hi diguin la seva.

La segona qüestió tractada és peluda, i l'enunciat evoca les «velles polèmiques». Occident i ponent. Per als que venim del nord —o per als «d'allà d'alt» o «de la muntanya»—, les qüestions de l'occidentalitat i la ponentor ens deixen, si se'm permet, una mica freds. És així. Un servidor, nascut a la Seu, no va posar els peus a Lleida fins que va baixar a fer la selectivitat als llòbrecs passadissos del Màrius Torres, amb divuit anys, el 1982. Aquesta va ser la primera vegada. I la segona, pocs anys després, per anar a la caixa de reclutes a argumentar —amb un èxit escàs— que era inútil per fer el servici. Els que vivim —literalment— a la frontera i ens hem fet ciutadans d'un estat petit com un cop de puny ho veiem, a més, amb un plus de distància. No voldria introduir una nova variable a l'equació, que és la de la *pirineïtat*. Quan començava a publicar, cap als anys noranta, vaig assistir a un nombre elevadíssim de taules rodones, simposis, seminaris i cafarnaüms dedicats a esbrinar si existia o no la «literatura pirinenca». Era el temps en què encara espernegava la polèmica —aquesta sí que va ser real i tòxica— sobre literatura rural *versus* urbana; l'apèndix pirinenc semblava una broma, tot i que de les muntanyes maleïdes en sorgia el prodigiós univers literari de Maria Barbal i de Pep Coll.

En el fons, bategava un cert sentiment d'inferioritat d'alguns literats diguem-ne «urbans», amb una llengua abacallanada, i una cosmovisió deslligada del país. Avui —gràcies a l'Altíssim «sien dades»— tot això és aigua passada. Potser és perquè ens hem tornat tots molt més individualistes, defensors de la nostra parcel·la personal, o perquè la cultura del país finalment ha acceptat (i, fins a cert punt, reconegut) la diversitat d'accents i territoris.

I la tercera: els reptes de la postmodernitat. Sempre hem viscut en la postmodernitat. L'home és un mico postmodern, i aquesta n'és potser la definició taxonòmica més precisa. Vivim al dia, deixem enrere el passat i només ens el mirem com una vaga curiositat que ens ajuda a entretenir-nos i a donar una mica de densitat al present. La postmodernitat de la fi del segle xv va estar marcada per la irrupció fulgurant de la impremta, que va rebentar la manera tradicional en què es transmetia la saviesa i la creativitat. La nostra postmodernitat està marcada per les pantalles i la teranyina global, que ha aconseguit un accés universal al coneixement i, al mateix temps, ha estat responsable de la fragmentació de l'atenció: s'han obert tants fronts possibles que és inútil concentrar-se. És així, i no podem ignorar-ho. No crec que el llibre electrònic sigui el botxí del llibre de paper —és encara lleig, de tipografies barates, dissenyat amb una ànsia de funcionalitat que mata la caixa de text—, però sí que les pantalles i les ficcions que emeten han ocupat, a cops de colze, un espai que abans estava dominat, gairebé en exclusiva, pel llibre. El que ha romàs intacte són les ganes que ens expliquin històries, intenses, engrescadores, vitals. Lamentar-nos és fàcil, però no treu cap enlloc. I, tanmateix, hom constata que hi ha cada vegada més gent que escriu, com tothom que ha format part de jurats literaris pot constatar. És la paradoxa dels temps moderns: anem cap a un món d'escriptors sense lectors?

IMMA FARRÉ

Moderadora de la taula rodona
Càtedra Màrius Torres de la Universitat de Lleida

PEP COLL, RAFEL MOLINA I ALBERT VILLARÓ
Escriptors